

TRES CAPELLES DE LA CATEDRAL DE TORTOSA AL CINC-CENTS

JOAN-HILARI MUÑOZ I SEBASTIÀ

RESUM

El nostre estudi analitza l'estat de tres capelles de la Catedral de Tortosa al segle XVI, a través dels seus inventaris. La importància d'aquest estudi rau en el fet que en tots els casos es tracta de capelles actualment desaparegudes i que no han deixat gairebé rastre del seu art moble antic, essent, per tant, aquests inventaris unes eines imprescindibles per conèixer, ni que tant sols sigui documentalment, el seu contingut artístic en el moment en què foren redactats els reculls dels objectes que hi havia llavors.

ABSTRACT

This paper analyzes the state of three chapels in the Cathedral of Tortosa in the 16th century through the study of their inventories. The importance of these documents lies in the fact that the chapels have all nowadays disappeared and there are very few remains of their ancient furnishings, being thus the inventories an indispensable tool to assess their artistic value.

Paraules clau: Catedral de Tortosa, capelles, inventaris, segle XVI.

Keywords: *Cathedral of Tortosa, chapels, inventories, 16th Century.*

Introducció

En aquest estudi presentem un total de quatre inventaris que descriuen l'estat en què es trobaven tres capelles de la catedral de Tortosa en diverses dates del segle XVI: concretament, les dedicades a la Verge de l'Esperança, la Verge dels Socors i Santa Càndia. La documentació aportada és interessant perquè en tots els casos es tracta d'espais actualment desapareguts: la capella de la Verge de l'Esperança que estava situada als peus de l'antiga catedral romànica de Tortosa, va desaparèixer a mitjans del segle XVI, quan fou enderrocada per donar lloc a l'actual edifici catedralici; la capella de la Verge dels Socors es trobava en una de les galeries del Claustre i va desaparèixer de la seva ubicació original abans de l'any 1626, i finalment, pel que fa a la de santa Càndia, estava ubicada a l'espai de la capella inicialment dedicada a sant Joan, en un espai annex a la sala capítular i fou enderrocada durant les primeres dècades del segle XIX per obrar la neoclàssica capella del Santíssim.

La capella de la Verge de l'Esperança (any 1538)

D'aquesta capella disposem de diverses notícies documentals que ens permeten saber el moment en què fou construïda i qui fou el seu promotor: el 1331 el cambrer de la seu, Ponç Saguàrdia, en nom propi i del Capítol, contractava amb Bartomeu de Montpalau, pedrapiquier i pintor de Lleida, la decoració de la capella de la Verge de l'Esperança, l'obra de la qual ell mateix havia finançat pocs anys enrere¹.

Els termes del contracte especificaven que les obres a fer eren tres escultures amb els tabernacles i repeses corresponents, un retaule daurat per al davant de l'altar i la decoració pictòrica de la paret. Bartomeu de Montpalau es comprometé a acabar les imatges, segons les condicions pactades, abans del dia de Santa Maria d'agost d'aquell mateix any. El preu fixat per la feina havia de ser mil sous. Les obres pel que sembla van anar més de pressa del que les dues parts esperaven, i així, el dia 14 de juny del mateix any, dos mesos abans de la data final prevista, el procurador del mestre cobrava de Pons Saguàrdia les cinquanta lliures promeses per l'ornament complet de la capella.

El dia 28 de novembre de 1339 es va instituir una capellania en aquest altar per l'ànima de l'esmentat cambrer (mort el 4 de juny de 1334)², amb els diners procedents de la venda dels seus béns. I probablement en aquesta capella fou soterrat el cambrer Saguàrdia, la làpida funerària del qual actualment es conserva a la galeria septentrional del claustre de la Catedral (*fig. 1 i 2*), en el mur exterior de la capella del Nom de Jesús, traslladada possiblement des de la seva ubicació original i encastada en els murs de l'obra nova de la Seu.

Segons el parer de la doctora Victòria Almuni, podem suposar que aquesta capella, dedicada des de bon principi a la Verge de l'Esperança, estava situada als peus de l'edifici romànic, en el sector septentrional, és a dir, més o menys a l'alçada de l'actual capella de sant Josep³. La capella, obrada en estil gòtic primerenc, segurament sobresortia dels murs perimetrals del vell edifici de la catedral romànica de Tortosa, construïda entre els anys 1158 i 1178, i possiblement devia presentar un acabat similar a les capelles gòtiques construïdes per iniciativa privada i que foren afegides a capçalera i façana sud de la Seu Vella de Lleida, com la capella de Jesús, construïda el primer quart del segle XIV, o la de la Immaculada, promoguda pel bisbe Ferrer Colom entre els anys 1334-1340⁴.

1. Victòria ALMUNI. *La catedral de Tortosa als segles del gòtic. Vol. I*. Benicarló: Onada Edicions 2007, 55-58.

2. Ramon MIRAVALL. *Corpus epigràfic tertiosense*. Barcelona: Generalitat de Catalunya 2003, 136-138.

3. A la visita pastoral de la Catedral de Tortosa, realitzada l'any 1493 pel bisbe Alfons d'Aragó, s'ens fa saber que aquesta capella estava situada entre les de santa Ivó i la de sant Esteve. ACTo. *Visites Pastorals*, vol. 10, fs. 3v-4.

4. Montserrat MACIÀ i Josep-Lluís RIBES. "La Seu Vella de Lleida", *L'art gòtic a Catalunya. Arquitectura I*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana 2002, 360 i ss.

Malauradament no ens resta cap testimoni material, tant de la capella (enderrocada a finals del segle XVI⁵ per donar pas a l'obra nova de la Seu de Tortosa), com del seu contingut moble i, per tant, un recull de tots els objectes que hi havia, realitzat l'any 1538, i que tot seguit passarem a estudiar, esdevé un valuós testimoni del seu contingut abans de la seva desaparició.

L'inventari (reproduït íntegrament a l'apèndix documental núm. 1), fou realitzat el dia 21 de novembre de l'any 1538 a instància del prevere Francesc Giner, com a administrador d'aquella capella, designat pel capítol de canonges⁶. El recull de béns pertanyents a aquesta capella s'atansava a la vuitantena d'objectes, la majoria dels quals (tal com era habitual en aquella època) es trobaven guardats dins de contenidors (caixes i capsos de fusta).

D'entre els objectes, evidentment, hi destaquen pel seu nombre els tèxtils, amb tres usos principals: tovalles, mantells i frontals per guarnir l'altar, vestidures litúrgiques (camís, àmits, casulles, dalmàtiques...) per usar els preveres que oficiaven a l'altar i, finalment, vestidures per a la imatge de la Mare de Déu de l'Esperança, fet que ens indueix a pensar que aquesta era una escultura, no sabem si obrada en pedra o en fusta. Aquests teixits estaven fets amb uns materials (llens, seda, domàs, xamellot, setí, tafetà, cotó...), uns colors (blau, malva, verd, grana, negre...) i unes decoracions molt diverses (escacades, de rajoleta, llistonets, a la morisca)... que eren emprats seguint el calendari litúrgic.

En segon lloc hi tenim els saltiris (o sigui, els rosaris), obrats amb materials diversos (corall, atzabeja, vidre i ambre, entre d'altres), ben característics de la religiositat popular de la Baixa Edat Mitjana i principis de la Moderna.

En tercer lloc i ja per acabar, hi trobem els objectes destinats al servei litúrgic i devocional de l'altar de la capella: dues navetes, una d'estany i un altra de cristall "...guarnida en la que ha hun crucifici petit..."; un missal "...modern de paper", segurament un dels 300 exemplars impresos en paper del *Missale Dertusense*, editat per Johann Rosembach el 1524 i vigent a la diòcesi de Tortosa (fig. 3) abans del Concili de Trento⁷ i, finalment, possiblement l'objecte més valuós de la capella: "...hun reliquiari com a vericle ab hun titol detras que diu: 'es de la Verge Maria de la Sperança', ab cinch pedres de argent sobredaurat...", que a jutjar per la seva descripció devia ser una mena de reliquiari-expositor d'època gòtica.

5. Aquesta capella encara fou visitada pel bisbe Ferran de Lloaces el 1554 i sembla que encara estava en bon us, tot i que el bisbe va manar que els encarregats de la capella renovessin un cobertor de l'altar. ACTo. Visites Pastorals, vol. 12, f.11.

6. AHDTo. (=Arxiu Històric Diocesà de Tortosa). Inventaris de capelles, s/n.

7. Enrique BAYERRI. *Los códices medievales de la Catedral de Tortosa*. Barcelona: Porter Libros 1962, 133-141 i Joan-Hilari MUÑOZ. "L'art litúrgic del Renaixement a la Catedral de Tortosa", *Col·loqui de la VIII Festa del Renaixement*, Tortosa: Centre d'Estudis "Francesc Martorell- Ajuntament de Tortosa": 2005, 102.

Quan desaparegué la capella, enderrocada per l'avanç de l'obra nova de la Seu de Tortosa durant les darreres dècades del segle XVI, segurament els objectes mobles d'aquella més apreciats i més ben conservats degueren ser tramesos a la sagristia de la Seu, per a continuar fent-se servir, mentre altres degueren ser rebutjats. No sabem el destí ni de la imatge titular de la capella, ni de les escultures que l'ornaven.

Només sabem que va passar amb l'objecte més valuós: el reliquiari d'argent, que fou lliurat el dilluns dia 3 d'agost de l'any 1629, quan ja formava part dels béns de la sagristia de la Seu, pels canonges als argenters Eloi Camanyes i Agustí Roda per aprofitar el seu material per obrar la nova custòdia del Corpus⁸.

La capella de la Verge dels Socors (any 1561)

Aquesta capella estava ubicada al claustre de la Catedral i, encara que no sabem en quin moment concret es creà, podem sospitar que ho fou a finals de la segona dècada del segle XVI, perquè no consta la seva existència a la detallada visita pastoral dels diversos espais i capelles de la Catedral de Tortosa, realitzada a finals de l'any 1493 pel bisbe de Tortosa Alfons d'Aragó⁹, mentre que coneixem un acte notarial del dia 2 de maig de l'any 1520 on el pintor de Tortosa Garcia Giner va signar una àpoca per valor de 24 lliures de moneda barcelonesa per "...depinxi retabulum Virginis Marie del Socors, situm in claustro ecclesie presentis..."¹⁰, i podem suposar que aquest retaule possiblement havia estat contractat l'any anterior¹¹. Per tant, amb aquestes dades podem deduir amb prou fonament que la capella de la Verge dels Socors, estava situada al claustre de la Catedral¹² i que degué ser fundada en una data no gaire reculada a l'any 1520.

Pel que fa al moment en què aquesta capella va desaparèixer de la seva ubicació original al claustre, hem de dir que ho fou necessàriament abans de l'any 1626, pels motius que després comentarem, i ho féu, a l'igual que moltes altres situades al claustre de la Catedral durant el segle XVII, en el context de l'intent per part del capítol de canonges de dignificar aquest espai, eliminant diversos afegitons de capelles i barreres de tota mena realitzades durant la Baixa Edat

8. JOAN-HILARI MUÑOZ. "La custòdia del Corpus de la Catedral de Tortosa. Dades documentals". *Nous Col·loquis V* (2001), 138.

9. ACTo. Visites Pastorals, vol. 10, f.4.

10. ACTo. FN. *Joan Menor*, 21, s/f.

11. Els espais on devien anar el dia i el mes del contracte estan en blanc al protocol dalt esmentat.

12. A la visita pastoral de l'any 1554, realitzada pel bisbe Ferran de Lloaces aquesta capella, identificada com a de devoció (és a dir fundada per iniciativa de fidels, sense dotació de benifet) estava inclosa en la relació de capelles existents llavors al claustre de la Catedral: les del Corpus, sant Jaume, les Onze Mil Verges, la Mare de Déu del Remei, els sants Joans, santa Bàrbara, sant Agustí, sant Maur i la dedicada als sants Francesc i Onofre. ACTo. *Visites Pastorals*, vol. 12, 20-25.

Mitjana i principis de la Moderna, per assemblar-lo als claustres de Barcelona o Lleida, lliures d'aquestes barreres afegides a l'espai constructiu inicial¹³.

Tot i que la capella i el seu retaule varen ser trets del claustre, tot sembla indicar que la seva devoció, lligada (i barrejada) amb la recent creada confraria de la Mare de Déu de la Cinta, promoguda per un grup de fidels i amb la inestimable ajuda del bisbe Lluís de Tena l'any 1617, va motivar que el retaule dels Socors es traslladés a l'absis de la Catedral i se situés a l'actual capella de santa Llúcia¹⁴ la vora de la tomba del bisbe Tena (mort l'any 1622), tal com molt bé descriu l'historiador Francesc Martorell en el moment de redactar el seu llibre sobre la història de la Santa Cinta de Tortosa, l'any 1626¹⁵.

Gràcies a les informacions d'aquest historiador podem saber, per exemple que, tot i que la imatge central de l'altar (la Verge dels Socors) tenia als seus braços el Nen Jesús i en la iconografia de la Mare de Déu de la Cinta mai se la representa com a mare, sinó sola, aquest retaule va començar a ser designat també amb el nom de la Cinta "...el altar de Nuestra Señora del Socorro, que llamamos el altar de la Cinta..." el motiu per barrejar aquestes dues advocacions marianes (l'antiga dels Socors i la nova de la Cinta) possiblement rau en el fet que en algun dels plafons del retaule dels Socors hi havia representacions de miracles que després es varen atribuir a la Mare de Déu de la Cinta com ara, "...una mujer que está pariendo..."¹⁶ i també al fet que al ser la confraria de la Cinta una entitat massa recent, i al no disposar de prou recursos per tenir un retaule propi, es va aprofitar l'antic dels Socors pel fet que mostrava en algun dels plafons pintats, motius que es podien relacionar amb la tradició de la Mare de Déu de la Cinta.

Pel que fa a l'inventari de capella dels Socors (reproduït a l'apèndix documental núm. 2) fou realitzat el darrer dia del mes de gener de l'any 1561¹⁷. S'hi recullen més d'una setantena d'objectes, tots ells guardats en contenidors plenament identificats: uns armaris i una caixa, tots dos situats en el mateix espai de la capella. Tal com passava en el cas de l'inventari anteriorment comentat de la Verge de l'Esperança, guanyaven per àmplia majoria els objectes tèxtils, similars en la seva funció, coloració, decoració, material i riquesa als de l'inventari anterior, encara que una lectura una mica atenta ens indica que al tractar-se d'una advocació mariana més moderna de la de l'Esperança, els sempre fràgils

13. VICTÒRIA ALMUNI. *La catedral...*, 306.

14. MARIANO JOVER. *La Santa Cinta de Tortosa. VIII Centenario (1178-1978)*. Tortosa: l'autor 1978, 106.

15. FRANCISCO MARTORELL. *Historia de la Santa Cinta*. Tortosa: 1997 (reedició facsímil de la de 1905), 130.

16. FRANCISCO MARTORELL. *Historia...*, 129.

17. AHDTo. *Inventaris de capelles, s/n*.

objectes tèxtils presentaven un grau de conservació més bo que en l'altre recull. D'entre aquests objectes tèxtils hi destacaven els destinats a vestir la imatge de la Verge titular de la capella i del seu fill que l'acompanyava, amb coloracions diferents en funció del calendari litúrgic anual, fet que ens indueix a pensar que el retaule d'aquesta capella devia ser mixt: plafons pintats (pel pintor Garcia Giner, tal com hem comentat més amunt) i la imatge titular en forma d'escultura, apta per ser vestida. També cal destacar en aquest apartat la descripció de dos petits tapissos brodats presents a la capella: en primer lloc, "...*bun tros de banchal de ras de brosta...*" de temàtica vegetal, a jutjar per la seva descripció, i en segon terme un "...*banchalet de Tormay...*", possiblement en tots dos casos es tractava de regals d'alguns fidels.

També hem de dir que al tractar-se d'una capella devocional, és a dir, sense uns benifets fundats en ella, ni uns benefactors que invertissin diners, el seu manteniment anava a càrrec de les almoines dels fidels¹⁸ i, per tant, i a diferència de la capella anteriorment comentada, no hi abunden els objectes d'argent (només s'esmenten dues corones: una per a la Verge i un altra per al seu fill, a més d'un plat obrat en aquest material per a acaptar almoines), ni d'altres materials valuosos.

La capella de Santa Càndia (anys 1568 i 1586)

Tot i que ja existia un important gruix bibliogràfic a l'entorn d'aquesta capella, dedicada a una de les patrones mínimes de la ciutat de Tortosa (juntament amb la seva companya santa Còrdula, totes dues membres de les anomenades "Onze Mil Verges"), no ha estat fins a principis del segle actual que les acurades investigacions de la doctora Victòria Almuni han permès clarificar en gran mesura la ubicació d'aquesta capella dintre de l'espai de la sala capitular de la Catedral, encara que en el moment en que fou construïda, estava inicialment dedicada a sant Joan¹⁹.

La capella va ser finançada per Francesca, vídua de Bernat Solzina, el qual havia estat senyor de Vila-seca (el Tarragonès). El 12 de juliol de 1364, al mateix document en el qual bisbe i canonges pactaven amb el que havia de ser el mestre de l'obra les condicions per a la construcció, Francesca es va comprometre a donar per a l'obra 7.500 sous, amb la condició que 500 s'havien d'utilitzar per a la vestimenta del mestre. D'aquesta quantitat, n'havia de donar cada any 1.000 sous al mestre encarregat de les obres al llarg dels set anys en què s'estipulava que la capella s'havia d'aixecar. Els 500 sous restants Francesca es comprometia a lliurar-los un cop acabada l'obra, si el resultat final d'aquesta era del seu gust.

18. A l'inventari s'esmenta els (pocs) diners que hi havia a la caixa de la capella: 47 sous en monedes d'argent i vuit en menuts, alguns dels quals eren falsos.

19. VICTÒRIA ALMUNI. *La catedral...*, 326 i ss.

Tot i que les obres no començaren d'immediat a causa de deutes pendents, el maig de 1369 el mestre encarregat de les obres, Joan Valença, hi estava treballant i rebia el pagament anual estipulat per fer-ho. Gràcies a la troballa documental del contracte, localitzat per la doctora Almuni, sabem les característiques que havia de tenir la capella: havia de ser construïda obrint el sector de mur que separava el capítol de l'entrada de l'alberg del cabiscol. Havia de mesurar 19 pams d'ample per 22 de profunditat, estenent-se en direcció a l'esmentat alberg veí. L'alçada havia de ser aproximadament la mateixa que la de la sala capitular preexistent on s'encabia.

El material utilitzat havia de ser pedra carreuada de bona qualitat als paraments exterior i interior, de la mateixa manera que a la volta. En aquest sentit, el mestre rebria 100 sous per a la compra de l'utilatge necessari per a tallar les peces a la pedrera. El contracte detalla les característiques estructurals i l'ornamentació que havia de tenir la capella: la seva planta mesuraria 22 per 19 pams. L'espai que haurien de cobrir les seues voltes, però, seria quadrat. A cadascun dels sis panys de mur superior que determinava la volta es va plantejar la construcció de falses finestres amb funcions de fornícula, pensades per a albergar dues escultures cadascuna. La mida d'aquestes escultures havia de ser de quatre pams, o sigui, aproximadament un metre. Havien de representar profetes o sants, segons decisió dels promotors de l'obra.

Al capdamunt de la capella hi hauria una volta i a la seva clau una representació de la Verge en relleu, i d'ella havien de sortir nou nervis que definirien la plementeria de la volta. El perímetre de la capella havia de ser resseguit interiorment per un banc de pedra, similar al que hi havia a la sala capitular adjacent. El mestre havia de donar també feta la taula d'altar, de pedra, i construir per a les necessitats de la litúrgia un armari, una petita fornícula per desar les canadelles i un canó de pedra on buidar el calze. Quant al paviment, era la voluntat dels promotors que fos fet de lloses de pedra de bona qualitat. Al voltant de l'altar havia de ser un pam més alt que a la resta de la capella. La promotora de la capella hi volia ser-hi enterrada, per aquest motiu demanava que el mestre col·loqués en un lloc adient dues lloses de pedra amb els seus senyals al cap i que hi deixés espai per escriure un epitafi. També sabem que la capella estava separada de l'aula capitular per una reixa²⁰.

Tot i que inicialment es va dedicar a sant Joan i sembla que va mantenir aquesta advocació almenys fins ben entrat el segle XVI (a la visita pastoral de l'any 1493 es identificada com la capella dels sants Joans), a la visita realitzada el

20. Vegeu un intent de reconstrucció de la seva planta i la seva complexa volta, realitzada per l'arquitecte Josep Lluís a: VICTÒRIA ALMUNI, *La catedral de Tortosa als segles del gòtic. Vol. II*. Benicarló: Onada Edicions 2007, 55-58.

1554 pel bisbe Fernando de Loaces, encara parla de l'altar de Sant Joan Baptista i Evangelista, però s'especifica que ja en aquell moment la capella es coneixia amb el nom de Santa Càndia. Possiblement va ser la col·locació del cap-reliquiari d'aquesta santa en aquesta capella (segurament durant les primeres dècades del segle XVI) la que portà a la llarga al canvi de denominació.

La relíquia d'aquesta santa, una de les anomenades Onze Mil Verges, companya de Santa Úrsula en el seu martiri a la ciutat de Colònia durant les persecucions contra els cristians, fou lliurat a la catedral de Tortosa per l'arquebisbe Guillem de Colònia el dia 6 d'abril de l'any 1351²¹. Pels volts de l'any 1500 es va obrar a Barcelona (segons el seu punxó) un cap-reliquiari d'argent per custodiar en el seu interior l'esmentada relíquia²², possiblement a causa de la creixent fama curativa d'aquesta santa, la qual era considerada com especialment adequada per guarir les anomenades "porcellanes", un tipus de tumor que afecta als ganglis del coll, ja que segons consta documentalment l'oli de les llànties que cremaven a la seva capella era emprat com a remei pels afectats d'aquesta malaltia. Les seves relíquies també foren utilitzades en moments de gran necessitat, com ara en el transcurs d'una epidèmia l'any 1625 o durant les riuades, sempre tant perilloses a la ciutat de Tortosa a causa de la quantitat d'aigua que podia portar el cabal del riu Ebre. En aquest darrer cas el seu bust-reliquiari d'argent era col·locat a sobre de les aigües del riu i aquestes molts cops aturaven la seva impetuosa crescuda²³.

Els dos inventaris que hem localitzat d'aquesta capella (reproduïts a l'apèndix documental), corresponen a dos anys diferents: el primer, el 1568²⁴ i un de segon realitzat divuit anys després, el 1586²⁵, i foren fets abans de la fundació (l'octubre de l'any 1587) d'una confraria per augmentar el culte a aquesta santa guaridora.

Començant pel primer inventari, hem de dir que fou realitzat el dia 8 d'abril de l'any 1568 pel prevere Lluís Terrassa, encarregat de l'administració de la capella, i pel canonge Pere Amic, i tot i que a l'encapçalament porta el títol de "*memorial o àpocha de alguna roba de la capella de sancta Càndia*", es tracta d'un recull molt més detallat que el posterior de 1586.

Tal com passava en els anteriors inventaris, entre els gairebé cent objectes descrits a la capella de santa Càndia, els més abundosos eren els tèxtils, que en

21. JOAN-HILARI MUÑOZ. "Dos reliquiariis de santa Càndia a la catedral de Tortosa", *Taüll*, 17 (abril 2006), 20-21.

22. NÚRIA DE DALMASES. *Orfebreria catalana medieval: Barcelona 1300-1500*. Vol. I. Barcelona, 1992, p. 358-359.

23. JOAN-HILARI MUÑOZ. "Dos reliquiariis...".

24. ACTo (=Arxiu de la Catedral de Tortosa). Protocols Notarials. *Joan Puigvert, plicus instrumentorum*, 1568.

25. ACTo. Actes capitulars, 17, doc. insert.

aquest cas eren majoria les peces de tela de diferents mides, possibles regals dels fidels agraïts a la santa.

La novetat més gran d'aquest recull s'escau en el fet en la gran quantitat de petits objectes d'argent que representaven parts del cos humà: colls, ulls, mans, nassos, cor, mamelles..., amb tota seguretat ex-vots regalats pels fidels que consideraven que havien estat guarits de la seva malaltia de les porcellanes o d'altres, amb l'oli de les llànties que cremaven a la capella.

També cal destacar la descripció d'una peça, sortosament encara avui en dia conservada: ens referim al dalt esmentat bust-reliquiari de la santa, acompanyat pel bust-reliquiari de la seva companya santa Còrdula: "...dos testes de caps de argent..." Gràcies a un inventari posterior (de l'any 1602) sabem que el cap d'argent anava guarnit amb diferents joies: " ...*ab sa corona y un vel guarnit y un joiellet d'or ab 3 perletes y una pedra vermella y al coll un collar de plata sobredaurada a modo de cadena y uns agnus de obra de fil de or ab reliquies y un rosari de os vermell y altre de cristall y altres dos joiellets, çò és, lo un una sirena dins de la qual hi ha un cristallet ab una figura dintre y altre joiell de or ab unes perles y en mig una pedra vermella y dos arracades ab dos perles grans al peu y dos en mig...*"²⁶. I de fet, gràcies a alguna vella fotografia anterior a l'any 1936 (fig. 4) podem veure com el bust-reliquiari de la santa estava policromat.

Pel que fa al segon recull, fou realitzat el dia 12 d'abril de l'any 1586, és menys detallat que el primer, i segueix uns paràmetres similars: presència nombrosa d'ex-vots en argent, augment de joies (arracades, collars petits,...) lliurades com a regal per a la santa, com el "...*sagell de argent sobredaurat ab lo Nom de Jesús...*", donat per Bertran Pastor i, finalment, la habitual presència d'objectes tèxtils diversos, tant per vestir els preveres encarregats del culte a la capella com per decorar l'altar.

26. JOAN-HILARI MUÑOZ. "El tresor de la Catedral de Tortosa a l'època del Renaixement: l'inventari de la sagristia de l'any 1602", en premsa.

Apèndix documental

1

1538, novembre, 21. Tortosa.

Inventari de la capella de la Verge Maria de l'Esperança, situada al sector de l'antiga catedral romànica de Tortosa.

AHDTo. *Inventaris de capelles, s/f.*

Venerabilis Franciscus Giner, administrator beate Marie de la Sperança, ecclesiae Dertusae per reverendo capitulo ecclesiae Dertusensis electus in presentia mei notarius et testium subscriptorum accepit ad manus suas res et bona que fuerunt inventa in dicta administracion pro ut secuntur:

Primo, en una caixa plana, la qual està dins la capella, la qual estava tanchada ab tres claus y foren ubertes dites, çò és, una de colp y dos de sobrepanys, foren atrobades les coses següents.

Primo, sis tovalles scacades listades de blau, usades.

Ítem, altres tovalles ab listonets blaus.

Ítem, hunes tovalles scacades, tiren deu pams, poch més o menys.

Ítem, altres tovalles scacades d'escach ample tiren cana y mija, poch més o menys.

Ítem, altres tovalles scacades foradades.

Ítem, dos tovalles de malva molt usades.

Ítem, altres tovalles de malva molt dolentes.

Ítem, tres camís de lens, los dos blanchs y lo hun guarnit de cetí naranjat.

Ítem, cinch amits ab ses vetes.

Ítem, hun palís de filempua listat de veta de seda negra.

Ítem, altre palís de filempua ab flocadura de veta blancha.

Ítem, hun frontal de vellut cendrós.

Ítem, dos [...] blanchs molt usats.

Ítem, tres cenyideros blanchs, lo hu de cotó e los dos de filera.

Ítem, hun camís de lens usat.

Ítem, hun palís de rajoleta randat ab son frontal.

Ítem, hun drap molt dolent y huna tovallola de rajoleta.

Ítem, huns troços de drap dolents per a les lànties.

Ítem, huna casulla de chamellot tenat ab faxes de vellut carmesí ab sos maniples y stola.

Ítem, huna casulla de domàs vert ab creu de [...] brodada de flos ab sos maniples y stola.

Ítem, hun palís de brocat vert ab son frontal.

Ítem, hun palís de chamellot blau scur.

Ítem, dos dalmàtiques de cetí vert ab los paraments de cetí naranjat.

Ítem, hun frontal vert molt dolent.

Ítem, hun mantell de grana guarnit de tafatà blau entretallat de blanch.

Ítem, hun davanter de domàs negre ab parament de cetí groch entretallat de vellut negre.

Ítem, hun mantell de domàs vert.

Ítem, altre mantell de domàs blanch guarnit de trena de fil de or.

Ítem, hun mantell de chamellot blau scur.

Ítem, hun davanter de domàs blanch ab francha de or.

Ítem, hun davanter de cendat vert.

Ítem, altre davanter de domàs cendrós.

Ítem, altre davanter de randat carmesí usat.

Ítem, huna capça roga on [...] vellut y hun chapenet ab sa camisa y mantell de brochat blanch.

Ítem, altra capsa dins la qual ha una tovallola de sendat blau [...] de grana fosca.

Ítem, altra tovallola de seda de rajoleta.

Ítem, altra tovallola de seda de rajoleta.

Ítem, altra toval·la de seda ab flocadura de or als caps y franchada.

Ítem, altra tovallola de fil y coto morisca.

Ítem, altra tovallola de seda blanca usada.

Ítem, dos paumes de corporals.

Ítem, altra tovallola de fíempúa usada.

Ítem, huna capsa redona ab una correga, lo pargi de carmesí al cap y de set platons de argent sobredaurat en que [...] com a stels.

Ítem, huna cadena de lautó morisch ab vuit malles.

Ítem, huna capsa redona dins la qual ha hun saltiri de ambre ab los senyals negres.

Ítem, altre saltiri de coral redó gros ab lo senyal de crestell y hun saltiriet de ambre.

Ítem, dos rastres de olivetes menudes de coral.

Ítem, hun rastre de olivetes de coral y de atzabeia.

Ítem, hun saltiri de atzabeia grossa.

Ítem, hun saltiri de vidre negre ab hun senyal gros blau.

Ítem, hun saltiri de ambre ab lo senyal de jaspis.

Ítem, hun saltiri de fusta.

Ítem, hun reliquiari com a vericle ab hun títol detras que diu: “es de la Verge Maria de la Spe-
rança”, ab cinch pedres de argent sobredaurat.

Ítem, hun anell ab huna turquesa.

Ítem, huna naveta de crestell guarnida en que ha hun crucifici petit ab huna turquesa a la man-
dreta y hun granades al cap y altre als peus.

Ítem, [...] de lautó ab [...] y huns senyals redons negres y blaus.

Ítem, hun mantell bo de brochat vert y l’entorn de brocat carmesí y hun davanter de vellut car-
mesí, dels quals era vestida dita Verge Maria.

Ítem, hun missal modern de paper quernat ab les cubertes de cuyro vermell.

Ítem, tres tovalles en lo altar y hun banchal molt dolent.

Ítem, hun palis de domàs vert y hun frontal de chamellot morat.

Ítem, huna caixeta molt dolenta en que fonch trobat un mantell de grana molt dolent y huna
cortina per al retaule blanca y huna naveta d’estany per a ensens.

Ítem, huna bossa ab trenta sous y set diners.

Testes dictus canonicus Costa et Jacobus Lop.

2

1561, gener, 31. Tortosa.

Inventari de la capella de la Verge Maria dels Socors, situada al claustre de la catedral de Tortosa.
AHDTo. *Inventaris de capelles, s/f.*

En los armaris del altar, ab dos tanques:

Primo, hun missal valencià.

Ítem, altre missal del present bisbat ab huns corporals dins.

Ítem hun vestiment ab son camís, amít, stola, maniple y casulla de chamellot tenat molt dolent.

Ítem, una cortina de tela blava per al retaule.

Ítem, un palis de grana forrat de tela blava molt rinyat.

Ítem, hun sayonet de grana faixat de vellut vert.

Ítem, hun tros de banchal de ras de brosta.

Ítem, hun barretet de vellut carmesí per al Jesús.

Ítem, dos canalobres de lautó y hun plateret de lautó molt dolent.

Ítem, hun plat com alamaný de lautó y altre de la mateixa sort, stan en les dos lànties. E dos
bacines lises de lautó.

Ítem, una capseta redona ab son cubertor ab hun poch de cotó per a les lànties.

Ítem, una gerra mija de oli y hun cànter ple de oli.

Ítem, hun cabàs ab segó y hun porró y hun cànter buyt.
Ítem, una ara.

En la una de les caixes staven en la [...] ab dos tanques:

Primo, un plat de argent per acaptar.

Ítem, una punta de fusta de maravelles.

Ítem, dos barretets per al Jesús.

Ítem, la corona de argent per a la Maria ab algunes pedres de diverses colors y una coroneta per la Jesús.

Ítem, hun pali de filempua de rajoleta ab listes negres.

Ítem, dos camis y dos amits.

Ítem, un frontal de altar ab flocadura de seda groga y verda y lo pali de dit chamellot forrat de tela blava.

Ítem, una casulla de chamellot tenat ab trepadura de vellut negre y una stola de chamellot vert ab creu vermella.

Ítem, una delantera de domàs blanch ab peus de cetí negre.

Ítem, altra delantera de domàs carmesí.

Ítem, un mantell de cetí leonat guarnit de cetí negre.

Ítem, altre mantell de cetí empallolat guarnit de vellut negre ab sa camiseta per al Jesús.

Ítem, una casulla de chamellot vert ab la creu vermella.

Ítem, un mantell de domàs blanch guarnit ab faixa de vellut negre.

Ítem, hun mantell de cotonina vergada blancha ab guarnició de vellut negre y una delantera de la dita cotonina.

Ítem, un mantell de chamellot blanch guarnit de vellut negre.

Ítem, un mantell de vellut morat guarnit de cetí morat ab vius blanchs.

Ítem, hun mantell cetí groch ab trepadureta de vellut negre.

Ítem, hun pali de rajoleta de filempua ab flocadura blancha y negra.

Ítem, altre davantaltar de filempua ab veta vermella jugada.

Ítem, hun mantell blanch de fil y cotó.

Ítem, hun mantell de vellut negre guarnit de veta de seda blancha.

Ítem, una casulla de chamellot morat molt dolenta.

Ítem, hun mantell de cetí blanch ab trepadura de velut negre y delantera.

Ítem, una stola de chamellot tenat y hun maniple.

Ítem, un banchalet de Tornay, molt usat.

Ítem, una capseta ab una tovallola de seda y una creveta de nacre ab cordonet o veta.

Ítem, un collar de dalmàtica de cetí vert, guarnit de veta groga ab flocadura vermella y parda.

Ítem, una capsa blancha quadrada ab hun pom y uns collarets de atzabeia.

Ítem, una tovallola de lli, molt dolenta.

Ítem, quaranta-set sous en argent y huyt sous en menuts, en los qual ni ha alguns de dolents.

Ítem, hun chapenet blanch per al Jesús y hun barretet de cetí blanch y vermell.

Ítem, una delantera blancha per al Jesús.

Ítem, una camiseta de cotó.

Ítem, hun cosset com morisch, obrat de seda groga y blava.

Ítem, dos camisetes per al Jesús, dolentes.

Ítem, huna coteta per al Jesús negra guarnida de vert.

Ítem, tres corporals ab tres paumes.

Ítem, tres tovalles de stopa listades de blau y altres frasqueries per al Jesús, molt dolentes.

Ítem, hun paraventet de cetí vermell.

Ítem, en una altra capsa una catifa.

Testes, Franciscus de Res, subdiaconus, et Petrus Lopis, monachus.

1568, abril, 8. Tortosa.

Inventari de la capella de santa Càndia, situada a la sala capitular de la catedral de Tortosa.

ACTo. Protocols Notarials. *Joan Puigvert, plicus instrumentorum, 1568.*

Memorial o època de alguna roba de la capella de sancta Càndia.

(...)

Venerabilis Ludovicus Terraça, presbiter capellanus sacristie Dertusae in presentia dominorum camerarii et Petri Amich canonicorum constitutus in capelle Sancte Candie confessus fuit tenere in suo posse res et bona sequentia:

Primo, un tros de drap, tira dos canes y dos pams.

Ítem, altre tros tira cana y miga.

Ítem, altre tros tira set pams.

Ítem, altre tros tira dos canes.

Ítem, altre tros tira dos canes.

Ítem, altre tros tira cana y sis pams.

Ítem, una casulla ab stola y maniple que es de setí y vellut carmesí, ab brocadura de fullatges bigarada ab fullateries de argent.

Testes discretus Josephus Marti, notarius et Guillelmus Chua, clericis Dertusae.

Eiusdem die et anno.

(...)

Primo, dos testes de caps de argent.

Ítem, un coll de argent.

Ítem, dos ulls de argent.

Ítem, una mà de argent.

Ítem, dos arracades de or ab XVIII perles çò és, VIII en cada arracada.

Ítem, un joyell de argent daurat ab una perla.

Ítem, un argent ab una pedra verda falsa.

Ítem, dos saltiris negres.

Ítem, un saltiri ab canyutillos de argent daurat.

Ítem, uns saltiris ab trenta sis grans de argent daurat.

Ítem, un paper ab moltes pessetes de argent de la sobredita casulla.

Ítem, una mà de argent ab un agnus de argent y una roda de sancta Catherina, de argent.

Ítem, sis anells de or, los quatre ab pedres, y lo altre ab creu.

Ítem, un agnus de argent chich.

Ítem, una creveta de corall ab la mitat de nacre y los caps daurats.

Ítem, una mida de argent prima.

Ítem, una mida de argent grossa.

Ítem, un saltiri de or y crestall

Ítem, un braguer de argent.

Ítem, un coll de argent.

Ítem, un rastre que hi ha tres porcellanes de argent, una avellaneta de argent, quatre manilles daurades y unes ulleres daurades, sis ull de argent blanch y dos culleres de argent

Ítem, un joyell de or ab dos smaraldes en creu y dos granats en creu y quatre perles y un marfill en mig, ab unes disciplines pengants.

Ítem, una guarnisió de capell de freset d'or.

Ítem, altra guarnisió de or sobre vellut negre y altra sobre filadís.

Ítem cinch anells, dos de or y tres d'argent daurats.

Ítem, dos cascavells de argent.

Ítem, un nas de argent.

Ítem, altre nas de argent.

Ítem, deu ulls de argent.
 Ítem, dos correges ab los caps de argent.
 Ítem, set ciris, sis negres y un vermell.
 Ítem, altre negre ab senyals de fill de or.
 Ítem, un anell ab una turquesa, de or.
 Ítem, dos ulls de argent.
 Ítem, un cor de argent.
 Ítem, dos mamelles de argent.
 Ítem, una plancha de argent.
 Ítem, deset pessets de argent de capell sobre setí negre.
 Ítem, una cullera de argent.
 Ítem, un tros de drap, tira sis pams.
 Ítem, altre tros, tira quatre pams.
 Ítem, altre tros, tira onse pams.
 Ítem, altre tros, tira vuit pams.
 Ítem, altre tros, tira deset pams.
 Ítem, altre tros, tira tres pams.
 Ítem, altre tros, tira dotze pams.
 Ítem, altre tros, tira tres pams y mig.
 Ítem, altre tros, tira quinse pams.
 Ítem, altre tros, tira dehuyt pams.
 Ítem, altre tros, tira quatre pams.
 Ítem, altre tros, tira quatorse pams y mig.
 Ítem, altre tros, tira dehuyt pams.
 Ítem, altre tros, tira deset pams y mig.
 Ítem, altre tros, tira setze pams.
 Ítem, altre tros, tira set pams.
 Ítem, altre tros, tira quatorse pams.
 Ítem, altre tros, tira onze pams.
 Ítem, altre tros, tira dehuyt pams.
 Ítem, altre tros, tira quatre pams.
 Ítem, cinch tovalloles obrades als caps.

Testes venerabilis Petrus Muret, presbiterus beneficiatus, et Franciscus Franquet monachus Sedis.

4

1586, abril, 12. Tortosa.

Inventari de la capella de santa Càndia, situada a la sala capitular de la catedral de Tortosa. ACTo. (=Arxiu de la Catedral de Tortosa). *Actes Capitulars, 17, doc. Insert.*

Inventari de sancta Càndia fet per lo venerable mossèn Loís Joan Gilabert, modern capellà de la capella.

(...)

Primo, una corona de argent sobredaurada.

Ítem, un cap de argent.

Ítem, tres colls de argent, dos grans y un xiquet.

Ítem, una cara de argent.

Ítem, una mamella de argent.

Ítem, dos ulls de argent.

Ítem, unes arrachades daurades ab unes pedres blaves al peu.

Ítem, un anell de plata ab una ansa en lloch de pedra.

Ítem, una cadenilla ab un johell de plata sobredaurat.

- Ítem, uns agnus de plata.
 Ítem, una gargantilla de plata de martell que són tretse pessés, set grans y sis xiques.
 Ítem, una llàntia de plata ab tres junts de plata estirada.
 Ítem, un anell de or ab una pedra verda.
 Ítem, uns rastres de corals.
 Ítem, dos llavamans de la sort maior tot moresc.
 Ítem, un cap de argent ab son coll gros y ab un fil de plata daurada.
 Ítem, uns corporals ab una randa de fusells.
 Ítem, una cameta de argent.
 Ítem, altre rastre de coral ab un johellet al cap.
 Ítem, un devantaltar molt dolent de fil y seda ab llistes.
 Ítem, un drap morisc molt dolent.
 Ítem, dos drapets de ret sobreposat.
 Ítem, unes stovalles de cànem.
 Ítem, altres stovalles.
 Ítem, altres stovalles.
 Ítem, altres stovalles ab llistes blaves
 Ítem, a X de maig 1586 donà Bertran Pastor un sagell de argent sobredaurat ab lo Nom de Jesús.
 Ítem, una tovallola obrada als caps.
 Ítem, un drapet cubridor de plat obrat.
 Ítem, sinch amits
 Ítem, un tros de tovallola.
 Ítem, una tovallola obrada de blau.
 Ítem, sis tovalloletes per al altar
 Ítem, quatre tovalles del altar
 Ítem, un camís y casulla ab tot son menester de cotonina blanca.
 Ítem, tretse tovalles per lo altar.
 Ítem, uns trossos de bocaram blau.
 Ítem, tres plats de llautó per les llànties, ab ses llànties de vidre.
 (...)

Testes Gabriel Puigvert, beneficiatus in Sede Dertusae et Joannes Baró, scriptor.

Figura 1: Làpida funerària de Ponç Saguàrdia, cambrer de la Catedral de Tortosa i promotor de la construcció de la capella de la Verge Maria de l'Esperança (Foto Joan-Hilari Muñoz).

Figura 2: Armes del cambrer Ponç Saguàrdia (Foto Joan-Hilari Muñoz).

Figura 3: Missale Dertusense, imprès per Johann Rosembach el 1524 i present a les capelles de l'Esperança i els Socors en el moment de redactar els seus inventaris (ACTo. Foto Joan-Hilari Muñoz).

Figura 4: Bust-reliquiari de santa Càndia abans de l'any 1936 (ACBEB. Fons mossèn Eduard Solé).